

GJUHA DHE STILI MODERN E POSTMODERN I QOSJES NË DRITËN E STUDIMEVE TË SHEFKIJE ISLAMAJT

Naim BERISHA¹

^{1*} Albanological Institute of Prishtina, Republic of Kosovo

Përmbledhje

Në periudha të caktuara, çdo shoqëri nxjerr personalitete që me përkushtim dhe punë të palodhur hapin shtigje të reja dhe lënë gjurmë në kulturë e dije. Një ndër to është studiuesja dhe profesoresha Shefkije Islamaj, e cila ka dhënë kontribut të çmuar në gjuhësinë shqiptare, sidomos në stilistikë dhe analizën e gjuhës letrare. Ajo ka krijuar një bazë të fortë për studimet stilistike, duke shqyrtuar funksionin e gjuhës dhe figurave letrare në shprehjen e emocioneve dhe ndjeshmërive të autorëve shqiptarë.

Në veprat e saj kryesore, si *Gjuha e Jakov Xoxës* (2000), *Gjergj Fishta – Gjuha dhe stili I, II* (2012), dhe më së fundi *Ligjërimi, gjuha dhe stili në krijimtarinë letrare moderne dhe postmoderne të Rexhep Qosjes* (2021), prof. Islamaj sjell analiza të hollësishme mbi mënyrat se si gjuha shpreh identitetin kulturor, emocionalitetin dhe ndërlikimet e mendimit kombëtar. Këto vepra janë gurthemel në stilistikën shqipe, sepse zbulojnë lidhjen organike mes gjuhës, identitetit dhe estetikës letrare, duke krijuar një pasqyrë të plotë të “gjeografisë kombëtare dhe letrare.”

Vepra e fundit e saj, *Ligjërimi, gjuha dhe stili në krijimtarinë letrare moderne dhe postmoderne të Rexhep Qosjes*, përmbyll me koherencë mozaikun e studimeve që Islamaj ka zhvilluar ndër vite. Kjo monografi është botimi më i plotë i këtij lloji për krijimtarinë e akademikut Rexhep Qosja, njërit prej personaliteteve më të rëndësishëm të letrave shqipe. Siç shprehet autorja, ky studim është rezultat i një pune disavjeçare dhe shënon vijimësinë e interesimit të saj të hershëm për gjuhën e letërsisë dhe për stilin e shkrimtarëve shqiptarë.

Fjalët kyçe: Shefkije Islamaj, Rexhep Qosja, gjuha letrare, analizë stilistike, identitet kulturor, modernizëm, postmodernizëm, monografi.

Hyrje

Në historinë e studimeve gjuhësore dhe letrare shqiptare, përmenden emra që kanë lënë gjurmë të pashlyeshme me kontributin e tyre të qëndrueshëm shkencor. Ndër ta, vend të veçantë zë studiuesja dhe profesoresha Shefkije Islamaj, e cila me përkushtim e përpjekje shumëvjeçare ka ndërtuar një profil të spikatur shkencor në fushën e stilistikës dhe të analizës së gjuhës letrare. Veprimtaria e saj përbën një kontribut të çmuar në zhvillimin e gjuhësisë shqiptare dhe në afirmimin e studimeve albanologjike bashkëkohore. Monografia “*Ligjërimi, gjuha dhe stili në krijimtarinë letrare moderne dhe postmoderne të Rexhep Qosjes*” është dëshmi e pjekurisë së saj shkencore dhe e përkushtimit ndaj gjuhës e letërsisë shqipe. Në këtë vepër autorja ka trajtuar me thellësi e profesionalizëm gjuhën, ligjërimin dhe stilin e njërit ndër krijuesit më të mëdhenj të letrave shqipe, akademikut Rexhep Qosja.

Me qartësi, me metodë dhe me ndjeshmëri gjuhësore, Islamaj i ka dhënë studimeve të këtij lloji një dimension të ri, duke e shndërruar librin në një referencë themelore për njohjen e ligjërit letrar modern shqiptar. Në periudha dhe rrethana të caktuara, në çdo shoqëri dallohen

personalitete që me përkushtimin dhe punën e tyre hapin shtigje të reja dhe lënë gjurmë të pashlyeshme në historinë dhe kulturën e vendit. Një nga këto figura të shquara në fushën e letrave shqipe është studiuesja dhe profesoresha Shefkije Islamaj¹⁹³.

Me angazhimin e saj shkencor ka kontribuar në studimin dhe avancimin e gjuhësisë shqiptare, duke ndikuar jo vetëm në pasurimin e literaturës shkencore, por edhe në edukimin e brezave të rinj, që frymëzohen nga puna e saj në studimet albanologjike. Shefkije Islamaj ka dhënë kontribut të gjerë dhe të rëndësishëm në gjuhësinë shqiptare, veçanërisht në fushën e stilistikës dhe analizës së gjuhës letrare, duke u vlerësuar si një ndër gjuhëtarët më të spikatura shqiptare.

Ndonëse veprimtaria e saj shkencore është e madhe, që shtrihet pothuajse në të gjitha disiplinat albanologjike, si shenja identifikuese të saj, janë vlerësuar tri veprat kapitale: *Gjuha e Jakov Xoxës*¹⁹⁴, *Gjergj Fishta – Gjuha dhe stili*, I, II¹⁹⁵ dhe Ligjërimi, gjuha dhe stili në krijimtarinë letrare moderne dhe postmoderne të Rexhep Qosjes¹⁹⁶. Pse këto vepra konsiderohen shenja identifikuese të veprimtarisë së madhe shkencore të studiueses Islamaj?

- Sepse janë themelvënëse studimet e kësaj natyre në fushën e stilistikës gjuhësore,
- Sepse këta autorë gjeografikisht e gjuhësisht përfaqësojnë, siç shprehet autorja, përmbushje të një “gjeografie kombëtare e gjuhësore, por edhe letrare artistike,
- Sepse janë studime shteruese që i avancojnë dijet tona albanologjike.

Vepra monografike Ligjërimi, gjuha dhe stili në krijimtarinë letrare moderne dhe postmoderne të Rexhep Qosjes, është botimi më i gjerë dhe më me vlerë i kësaj natyre për krijimtarinë letrare të njërit prej krijuesve më të mëdhenj të letrave shqipe, akademikut Rexhep Qosja. Ky studim, siç shprehet autorja, ka histori të gjatë disavjeçare dhe paraqet vijimësi të interesimit të saj të gjatë për gjuhën e letërsisë, për gjuhën dhe stilin e shkrimtarëve, rrugëtim studimor të cilin ajo e ka nisur shumë më herët. Libri monografik Ligjërimi, gjuha dhe stili në krijimtarinë letrare moderne dhe postmoderne të Rexhep Qosjes nis me një Hyrje dhe pesë ndarje: Stilistika leksiko-semantike, Sintaksa stilistike, Stilistika tekstore-ligjërimore, Stilistika ligjërimore – stilore, figurshmëria dhe teknika postmoderne.

Ashtu siç është e gjerë dhe e veçantë veprimtaria e Rexhep Qosjes, studiuesja Islamaj e nis studimin e saj me një hyrje të gjerë dhe të veçantë. Ndonëse autorja këtë hyrje e cilëson “të gjerë”, vlerësojmë se është në harmoni të plotë me veprimtarinë e shkrimtarit dhe me profilin shkencor të autores. Hyrja përbëhet nga tri ndarje të cilat e prezantojnë profilin shkencor,

¹⁹³ Ajo njihet si profesoreshë, gjuhëtare, leksikologe e leksikografe, e cila në mënyrë të veçantë ka trajtuar çështje të stilistikës gjuhësore e letrare, është marrë me çështje të ndryshme teorike e praktike të shqipes standarde dhe të historisë së saj etj. Veprimtaria e saj shkencore numëron mbi 450 njësi bibliografike – studime, trajtesa, artikuj, recensione të botuara në revistat shkencore të Kosovës, Shqipërisë, Maqedonisë së Veriut e më gjerë, në organizime të shumta shkencore, në gazeta etj. Është autore e këtyre veprave: *Çështje të sinonimeve në gjuhën shqipe* (1985), *Fjalor i fjalëve të huaja* (bashkautore, 1988), *Gjuha e Jakov Xoxës* (2000), *Kultura gjuhësore dhe përdorimi estetik i gjuhës* (2002), *Gjuha, ligjërimi dhe fjala* (2004), *Gjuha dhe identiteti* (2008), *Gjergj Fishta – Gjuha dhe stili*, I, II (2012), *Gjuha, teksti dhe konteksti* (2014), por edhe e disa botime të tjera shkollore: *Gjuha shqipe 1-3* (tekst mësimor për diasporën, 2010), *Gjuha shqipe 4-6* (tekst mësimor për diasporën, 2011), *Gjuha shqipe 7-9* (tekst mësimor për diasporën, 2012), *Letërsia shqiptare 4-6*, bashkautore (tekst mësimor për diasporën, 2011), *Letërsia shqiptare 7-9*, bashkautore (tekst mësimor për diasporën, 2012), *Ligjërimi, gjuha dhe stili në krijimtarinë letrare moderne dhe postmoderne të Rexhep Qosjes* (2021). Studiuesja Islamaj njihet edhe për shkrime të shumta publicistike e letrare, por edhe si krijuese në fushën e letërsisë me romanin *Mos më thuaj se më ke parë ëndërr* (2004), ribotuar edhe më 2022, i cili është vlerësuar nga kritika si një nga romanet më të mira me temën e luftës së fundit në Kosovë. Nga kjo veprimtari e bujshme e prof. dr. Shefkije Islamajt duhet ta veçojmë veprën *Gjergj Fishta – Gjuha dhe stili, I, II* (2012), me të cilën e mori çmimin *Shkencëtar i Vitit* nga MASHT më 2012.

¹⁹⁴ Shefkije Islamaj, *Gjuha e Jakov Xoxës*, IAP, Prishtinë, 2000.

¹⁹⁵ Shefkije Islamaj, *Gjergj Fishta – Gjuha dhe stili*, I, II, IAP, Prishtinë, 2012.

¹⁹⁶ Shefkije Islamaj, *Ligjërimi, gjuha dhe stili në krijimtarinë letrare moderne dhe postmoderne të Rexhep Qosjes*, IAP, Prishtinë, 2021.

intelektual dhe veprimtarinë letrare të Rexhep Qosjes. Pos tjerash, autorja radhit arsyet kryesore shtytëse për një studim si ky, të cilat i ndërlidh me disa çështje të mëdha të cilave R. Qosja ua ka kushtuar jetën dhe veprën. Edhe ndarjet tjera brenda Hyrjes prezantojnë mendimin e autores për dimensionet e veprimtarisë së këtij shkrimtari.

Në ndarjen e parë Stilistika leksiko-semantike është trajtuar Shprehësia leksikore në romanet e Rexhep Qosjes. Pasuria leksikore në krijimtarinë e këtij shkrimtari është e gjerë dhe e larmishme, të cilën studiuesja Islamaj e ka shtjelluar imtësisht, duke vënë në pah se në funksion të shprehësisë stilistike shkrimtari ka përdorur modele e shtresa të shumta fjalësh për realizimin e veprës së tij. Rexhep Qosja njihet si shkrimtar që e ka pasuruar shqipen me fjalë e shprehje të shumta artistike. Ai shquhet edhe për përdorimin apo ringjalljen e fjalëve nga shtresat pasive të leksikut të shqipes, por edhe për përdorimin e fjalëve dialektore e njëjse të shumta frazeologjike. Një anë e veçantë në veprimtarinë krijuese të Rexhep Qosjes është pasuria që sjell në rrafshin e fjalëformimit.

Sipas studiueses Islamaj, në këtë kontekst duhet të vështrohen edhe formulat e qëndrueshme gjuhësore: proverbat, sentencat e aforizmat, por edhe kategoritë e tjera të quajtura mikrostruktura sikundër janë mallkimet, urimet, përshëndetjet e të tjera. Në këtë ndarje autorja imtësisht e shterueshëm trajton kategori të caktuara leksikore e stilistike të gjuhës së Rexhep Qosjes, duke i vënë në pah vlerat, mundësitë dhe risitë që sjell vepra e tij.

Ndarja e dytë e kësaj monografie i është kushtuar një cilësie të veçantë që e karakterizon veprimtarinë e akademik Rexhep Qosjes, sintaksës stilistike. Të gjithë ata që e njohin sadopak krijimtarinë e këtij shkrimtari ndajnë mendimin se shprehësia sintaksore e tij është e veçantë dhe shumë e pasur. Në gjashtë ndarjet brenda kësaj pjese, autorja ka trajtuar me shembuj të shumtë veçoritë sintaksore të veprës së Qosjes. Sipas saj, shprehësia sintaksore e këtij shkrimtari karakterizohet me disa veçori interesante edhe kur ato janë të njohura. Pra, dora mjeshtërore e krijuesit Rexhep Qosja i bën ato të veçanta dhe risimtare në shumë aspekte. Secila ndarje e kësaj pjese prezanton argumentueshëm anët mjeshtërore të shprehësisë sintaksore të këtij shkrimtari.

Në pjesën e tretë të titulluar Stilistika tekstore-ligjërimore është bërë analizë tekstore mbi romanet e Rexhep Qosjes. Sipas autores së këtij libri, romanet e këtij shkrimtari japin lëndë të pasur gjuhësore e letrare për studimin e çështjeve të shumta e të llojllojshme në rrafshin tekstor dhe ligjërimor, duke u fokusuar në të ashtuquajturat elemente paratekstore, të cilat nga studiuesit e stilistikës diskursive quhen pozicione të fuqishme të tekstit. Si pozicione të fuqishme të tekstit letrar të Rexhep Qosjes autorja konsideron titujt, nëntitujt e motot e romaneve, fillimet dhe përfundimet e paragrafëve ose të krerëve... etj. Në këtë pjesë të librit që ndahet në pesë tituj të veçantë janë trajtuar edhe shumë aspekte tjera tekstore-ligjërimore të romaneve të Rexhep Qosjes.

Çështje të Stilistikës ligjërimore – stilore janë trajtuar në ndarjen e katërt. Ashtu si të gjitha ndarjet tjera të cilat autorja i ka trajtuar imtësisht, argumentueshëm e kujdesshëm, edhe në këtë pjesë lexuesi përballet me një gjuhë shkencore e argumentuese të pakundshoqe. Brenda kësaj pjese i kemi gjashtë ndarje, secila më komplekse e më interesante se tjetra. Në tematikën e parë janë trajtuar një sërë çështjesh që lidhen me shumësinë tematike, strukturore, stilore dhe ligjërimore, secila çështje e trajtuar dhe e ilustruar argumentueshëm me shembuj nga krijimtaria e Rexhep Qosjes, që tregon se sa i ngjeshur e serioz është ky studim. Në këtë ndarje është analizuar romani “Nata është dita jonë” të cilin studiuesja Islamaj e vlerëson si të veçantë, dhe shprehet se pa mëdyshje në këtë roman ka gjetur përmbushjen porosia e rilindësve evropianë dhe rilindësve tanë: “duke mbajtur mend, mbushemi mend”.

Pjesët tjera të kësaj ndarje janë: Ligjërimi emocional, Romani si zbulim, Risi në vend të konvergjençave, Shumësia stilore – ligjërimore e prozë dokumentare, tiparet e ligjërimit të ditarëve. Në ndarjen e pestë dhe të fundit, të emërtuar Figurshmëria dhe teknika postmoderne, janë trajtuar pesë tematika: Shumësia kuptimore dhe estetike e metaforave, Stilematika e

krahasimit, Epiteti dhe shumëllojshmëria e tij, Ironia, Ndërtekstorësia – zbulim i stilit dhe i erudicionit. Sikurse në të gjitha pjesët e tjera, edhe në këtë ndarje nuk mungon parimësia sistematike dhe logjike e shtrimit të argumenteve, duke e përmbyllur secilën pjesë me përfundime. Autorja shprehet se metaforat e Rexhep Qosjes dëshmojnë se teksti i tij letrar-artistik është i motivuar fuqishëm nga temat e mëdha jetësore të njeriut, siç janë jeta, vdekja, dashuri, shoqëria, natyra, kurse ndër to shquan vdekja që përvijohet në të gjitha romanet e tij.

Duke qenë e njohur se në romanet e Rexhep Qosjes figurshmëria është shumë e pasur, në pjesën e dytë të kësaj ndarje studiuësja Islamaj e trajton Stilematikën e krahasimit, ku trajton shumë lloje të krahasimeve në këtë vepër që, sipas autores, shprehin fuqinë e imagjinatës së tij krijuese. Edhe pjesët tjera të kësaj ndarjeje janë trajtuar sistematikisht e argumentueshëm me shembuj të shumtë e analiza të veçanta.

Libri përmbillet me një Pasfjalë në të cilën përmbledhtas jepen qëllimi i këtij studimi dhe përfundimet e nxjerra nga autorja. Kjo pjesë përmbillet me një konstatim vlerësues, duke e krahasuar rolin e romaneve të Rexhep Qosjes në letërsinë mbarëkombëtare shqipe me rolin e romaneve të Marsel Prustit në letërsinë franceze, të Xhems Xhojsit në letërsinë angleze, të Uiliam Foknerit në letërsinë amerikane dhe të Ernesto Sabatos në letërsinë latinoamerikane.

Natyrisht, në botime të tilla, kaq të arrira e kaq serioze, nuk mungon aparatura shkencore si: Pasfjalë, Përmbledhja në gjuhën angleze, Literatura, Bibliografia e veprave të Rexhep Qosjes, Bibliografia e shkrimeve për veprën e Rexhep Qosjes dhe Treguesi i emrave. Vepra monografike Ligjërimi, gjuha dhe stili në krijimtarinë letrare moderne dhe postmoderne të Rexhep Qosjes e studiuësës prof. dr. Shefkije Islamaj, vlerësohet e shënjohe si studimi më serioz dhe më i plotë për krijimtarinë letrare të Rexhep Qosjes. Ky botim e kurorëzon suksesshëm punën e saj mbi 40 vjeçare në Institutit Albanologjik dhe si e tillë paraqet botim me interes shkencor me vlera të larta.

Përfundime

Vepra monografike *Ligjërimi, gjuha dhe stili në krijimtarinë letrare moderne dhe postmoderne të Rexhep Qosjes* është vlerësuar si kurorëzim i një cikli të veprimtarisë shkencore të studiuësës Shefkije Islamaj dhe një arritje të veçantë në fushën e stilistikës shqiptare. Me qasjen e saj të hollësishme, me analizat e imta dhe me gjykimin e thelluar shkencor, autorja ka ndriçuar shumë aspekte të veprës së Rexhep Qosjes, duke e trajtuar atë si një univers të pasur gjuhësor, stilistik e kulturor. Kjo monografi dëshmon për një punë kërkimore të përkushtuar, për një vizion të qartë shkencor dhe për një dashuri të madhe ndaj gjuhës shqipe. Në këtë mënyrë, studimi i Shefkije Islamajt jo vetëm që pasuron fondin e literaturës albanologjike, por edhe afirmon vendin e saj ndër studiuëset më të rëndësishme të gjuhësisë shqiptare, duke e bërë këtë vepër një gur themeli në studimin e ligjëritit dhe të stilit në letërsinë shqipe.